

Gyöngyök és gyöngyöcskéék

20. századi magyar novellák 1921–1938
Palatinus Kiadó, 2013
258 oldal, 2800 Ft

Az olvasó aligha találkozik ilyen feszes egymásutánban a két világháború közti novellatermés krémjével, ismeri fel a hiányt, és von azonnal kényszerű párhuzamot a múlt és a jelen idejű próza közt, teszi fel a kérdést, hová tűntek el napi irodalmunkból a Takaró Jánosok? Nincsenek? Törpe, lényegtelen kisebbség, szóra sem érdemesek a 21. század lenullázott Takaró Jánosai, éhes Kovács urai? Az irodalom úri passzióvá lett, az írók nem néznek át a sorompókon? Netán ma (2013. május 19-én) nem elég látványos, nem írható elég plasztikusan az országos szegénység? Vagy egyszerűen nincs olvasói fogadókészség a nyomorra? Nem akarok fillérező, hónap végén éhező, harmad gyógyszeradagokon haladók, kikapcsolt villanyával, elmaradt fűtésszámláival hadakozó sorstársat látni, arra itt vagyok én. Olvasni olyanról akarok, ha egyáltalán, akinek minden sikerült, aki Jézus kötényébe született, Ewinget akarok, mert Ewing akarok lenni nyakig az olajban, az erőben, a hatalomban. Ha lúzer voltomat látom vissza, maradék életkedvemet is elveszi, hogy nem csak én vagyok ilyen katasztrófálisan alkalmatlan pöcs, aki hónapról hónapra nem képes kimászni a szarból, hanem millióan, és akkor nincs értelme élni, akkor eltűnök rajta, Isten jól rendezte-e be a világot. Ezt mondja az olvasó, amikor elutasítja a tematikát? Ezt mondja az érzékeny szerkesztő, amikor elutasítja a mélyszegénységhez kapcsoló prózát? Nincs ebben a rendszerben perspektívikus gebasz?

Nagy eséllyel pontosan körülhatárolható a réteg, kik, mely társadalmi csoportok olvastak, vásároltak könyvet, fizettek elő folyóiratra a múlt század húszas-harmincas éveiben. Ez a réteg vélhetőleg a tápláló, az egészséges étkezés paramétereit gondosan betartó ebédet követő sziesztához desszertként fogyasztotta az aktuális Nyugat-novellát a szegénységről, az öngyilkos leányanyákról. Gondolt, amit gondolt, nem tudhatjuk. Tudjuk, de nem mondjuk. Nem véletlen, hogy máig azok az írások ütnek, amelyek az emberi kiszolgáltatottságot, a kiszolgáltatott ember reakcióit dolgozzák fel. És nem véletlen, hogy az elmúlt hatvan év kontraszelektált oktatáspolitikája mit tartott meg, mit törölt szinte nyom nélkül a két világháború közti időszak sikeres írói közül.

A nagyok mind itt vannak. A gyűjteményben Móricz három novellával szerepel, mindhárom csúcsnovella. *Ami megérthetetlen* című írás Takaró János munkanélküli Pannika nevű kislánya a doktor úréknál ebédel

„Húsvétig”, a tanító úr javallatára, aztán mégsem. Az árva lány első menstruációja (*A titok*), és a *Vadevezősök* is harap a maga különlegességében. Se trilla, se ciráda, mégis. Kosztolányi két novellával szerepel, az *Erzsébet* egyszerű és brutális a maga szenvtelenségével, Hunyady Sándor két fontos elbeszéléssel (*A vöröslámpás ház*, *Bakaruhában*, mindkettőből film készült). Krúdy is azt írja, amit szokott (*A gordonkás pisztolygolyója*). Bravúros ötletek jellemzően könnyed kidolgozása, Krúdy egy golyó vándorlását kíséri a testben ifjúkortól az öregségig. A gordonkás belátja, hiába ügyeskedett: öregségére egyedül maradt. A pisztolygolyóval. Krúdytól szomorú lesz az olvasó, Babitstól, mint minden prózájától, rosszkedvű. A Babits-próza a mélységet keresi rövid írásban is, a tengerfenéken kaparász, ahol a filozófiai alaptételek fossziliái születnek, hogy ezer évre hirdessék igazságot, de odalent kevés a levegő, az olvasó hátán nincs oxigénpalack. Az olvasó századszor képed el, hogyan sikerült Babitsnak minden műfajban a szférák fölé emelkednie legalább egy arasszal, ha ennyire életidegen valamennyi gesztusa. Kodolányi is bekerült a kötetbe egy gyerekhalált feldolgozó ünnepélyes novellával, ami azonnal kétszer kérdez vissza (az ország éppen tanulja a szociális temetés fogalmát): olvasható-e kortárstól hasonlóan tiszta, megrendítő írás, mint a *Szegények halála?* Tamási Áron a *Báts Eszter, mi lettél* című novellával Amerikába viszi az olvasót, hová máshová (Ábelei után el is várjuk tőle), a beteljesületlen álom és a kielégített vágy Báts Eszterével. Tamási olyan megbocsátó szeretettel adja elő a székely lány és a fekete fiú lífies szerelmét, hogy erővel kell leszakadnunk a megénekelte anyaság szentségéről, maradni ráció-közelben: a múlt század első évtizedeiben a legkevésbé sem szerencsés fehér lánynak színes csecsemőt szülni, hiába Amerika a demokrácia hazája.

A kötet utószavában a szerkesztő (Szilágyi Zsófia) a kor irodalmi aspektusait szemlélő tanulmányában arra az eredményre jut, hogy a nők azért szorulnak ki – minden erőfeszítésük és tehetségük ellenére – a jelentős életművet létrehozó alkotók közül, mert Trianon után a pénzért folyó kíméletlen harcban, ebben a férfias, test test elleni küzdelemben a nők nem kapnak esélyt. Ráadásul évszázadok óta hagyományosan a férfi tartja el a nőt, felel az anyagi biztonságért. Mint ezer más, ez is változott a XXI. század elejére a magyar irodalomban. Manapság a nő tartja el az író. Vagy kirúgja.